

VÀI NÉT VỀ LỊCH SỬ TỔ CHỨC VÀ HOẠT ĐỘNG CỦA LƯU TRỮ CỘNG HÒA LIÊN BANG ĐỨC

ĐÀO ĐỨC THUẬN* – HẠNH DUNG

1. Lịch sử hình thành

Lưu trữ liên bang Đức được thành lập năm 1952 có trụ sở chính đặt tại Koblenz, thuộc bang North Rhine Westphalia. Lưu trữ liên bang Đức ngày nay thuộc sự quản lý của Bộ Văn hoá, nhưng trước năm 1998 thuộc sự quản lý của Bộ Nội vụ liên bang Đức. Theo số liệu thống kê mới nhất năm 2009, ngân sách hoạt động dành cho cơ quan này lên đến 54,6 triệu Euro.

Lưu trữ liên bang Đức có tiền thân là cơ quan lưu trữ tài liệu của các cơ quan và tổ chức của Đức được thành lập đầu tiên vào năm 1919, tại Potsdam, Brandenburg muộn hơn nhiều so với lưu trữ của các quốc gia châu Âu khác. Ban đầu kho lưu trữ này lưu giữ tài liệu từ thời thành lập Nhà nước liên bang Bắc Đức (*North German Confederation*) năm 1867. Tài liệu sớm nhất mà cơ quan này ngày nay còn lưu giữ được cho đến nay là tài liệu từ năm 1411. Ngoài tài liệu hành chính hoặc trên vật mang tin bằng giấy thông thường, lưu trữ liên bang Đức còn đang bảo quản nhiều tài liệu ảnh, phim từ thời buổi sơ khai hình thành những tài liệu này. Điều đáng lưu ý là các tài liệu ảnh và phim này đều được thu thập, bổ sung từ các nguồn không phải là các cơ quan nhà nước. Do lịch sử đặc biệt của nước Đức trong nửa đầu thế kỉ XX, một nửa số lượng tài liệu lịch sử của Đức đã bị huỷ hoại trong chiến tranh, đặc biệt là trong Thế chiến II (1939 - 1945), bất chấp những nỗ lực của nhà chức trách.

Năm 1946, cơ quan lưu trữ trung ương Đức được thành lập, trụ sở được đặt tại Potsdam, khu vực sau này là vùng chiếm đóng của Liên Xô theo Hiệp ước Potsdam

về nước Đức (02/8/1945) và tiếp sau đó là thuộc quyền quản lý của nhà nước Cộng hoà Dân chủ Đức (Đông Đức). Những tài liệu sản sinh trong quá trình chiếm đóng của Liên Xô trong khu vực hành chính này từ cuối những năm 1950 cũng đã được bổ sung vào đây.

Ở Cộng hoà Liên bang Đức (Tây Đức), cơ quan lưu trữ khác có tên là Lưu trữ liên bang Đức được thành lập ở Koblenz. Cũng như Liên Xô ở phần phía Đông nước Đức, Hoa Kỳ và Anh cũng nắm giữ khối tài liệu hình thành trong quá trình chiếm đóng của mình ở khu vực phía Tây. Vào năm 1955, Kho lưu trữ quân sự của Tây Đức được thành lập với mục đích chính là lưu giữ những tài liệu đã hình thành từ hai khu vực chiếm đóng của Hoa Kỳ và Anh (từ năm 1955, khi Tây Đức gia nhập tổ chức quân sự Bắc Đại Tây Dương - NATO, hầu hết các giới hạn chiếm đóng của đồng minh đã được dỡ bỏ).

Năm 1988, *Luật Lưu trữ liên bang* đã được thông qua và thi hành tại phần phía Tây của lãnh thổ Đức. Sự kiện thống nhất hai nhà nước Đức năm 1990 cũng chính là dấu mốc quan trọng của lịch sử tổ chức lưu trữ Đức khi hai cơ quan lưu trữ của Đông và Tây Đức được chính thức sáp nhập. Việc thống nhất về mặt nhà nước cũng như về tổ chức lưu trữ của hai nhà nước Đông và Tây Đức cũng nảy sinh những vấn đề pháp lý trong việc quản lý các kho lưu trữ và thư viện của các đảng phái và tổ chức chính trị của Đông Đức (cũ). Do vậy, *Luật Lưu trữ liên bang* 1988 đã được chỉnh sửa cho phù hợp với tình hình mới. *Luật Lưu trữ liên bang*

(mới) này chính thức có hiệu lực từ 13/3/1992.

2. Hệ thống các kho lưu trữ

Toàn bộ tài liệu hiện đang được bảo quản trong hệ thống các kho lưu trữ của Cộng hoà Liên bang Đức ngày nay bao gồm cả tài liệu của các chế độ chính trị ở Đức trước năm 1945, tài liệu quân sự và dân sự dưới chế độ Đông và Tây Đức. Tài liệu của các đảng phái, tổ chức chính trị - xã hội và các nguồn tư liệu lịch sử khác cũng thuộc quyền quản lý của cơ quan lưu trữ Cộng hoà Liên bang Đức sau khi thống nhất. Theo đó, toàn bộ tài liệu của Cộng hoà Liên bang Đức được phân loại và quản lý ở các kho như sau:

- *Kho lưu trữ ở Bayreuth*: lưu trữ những tài liệu của các vùng lãnh thổ phía Đông của nước Đức cũng như của các vùng có dân di cư từ phía Đông và Đông Nam châu Âu.

- *Kho Lichterfelde ở Berlin*: bảo quản tài liệu của các cơ quan nhà nước và tổ chức chính trị xã hội dưới chế độ Cộng hoà Dân chủ Đức (SAPMO – *Stiftung Archiv der Parteien und Massenorganisationen der DDR*), kể cả tài liệu của đảng Xã hội Chủ nghĩa Thống nhất Đức (SED – *Sozialistische Einheitspartei Deutschlands*), tài liệu của các đế chế Đức. Tại đây, còn có một thư viện hiện đại cung cấp các nguồn tư liệu phong phú khác phục vụ cho việc nghiên cứu lịch sử của chế độ Cộng hoà Dân chủ Đức.

- *Kho lưu trữ phim* đặt tại Berlin: đây là một trong các kho lưu trữ phim, ảnh lớn nhất trên thế giới với khoảng 146.000 bộ phim truyện và tài liệu tương đương với hàng triệu mét phim. Bao gồm tài liệu ảnh của các chế độ như:

+ Đế chế Đức (1867/71-1918) gồm tài liệu ảnh về quân sự các vùng thuộc địa của Đức, chiến tranh Thế giới lần thứ nhất;

+ Nền Cộng hoà Weimar (1919- 1933) gồm sưu tập ảnh về đời sống của nhân dân khu vực Berlin, về các Đảng phái chính trị và công đoàn, ảnh quân sự, ảnh về các sự kiện kinh tế xã hội...;

+ Đế chế thứ III (1933-1945) gồm tài liệu về hệ thống tổ chức chính trị của Đảng Quốc gia Xã hội Chủ nghĩa Đức (Nazi) và các Đảng phái bị cấm hoạt động dưới thời Đế

chế III, ảnh về tình hình kinh tế và quân đội của Đế chế, ảnh về sự kiện Olympic 1936, ảnh về Thế chiến II;

+ Chế độ Cộng hoà Dân chủ Đức bao gồm ảnh về các hoạt động chính trị, quân sự, kinh tế, văn hoá, thể thao, các đảng phái và các tổ chức chính trị xã hội khác;

+ Chế độ Cộng hoà Liên bang Đức bao gồm toàn bộ ảnh về lịch sử chính trị của nhà nước này;

+ Các sưu tập ảnh tiêu sử của các cá nhân nổi tiếng trong lĩnh vực chính trị, quản lý và đời sống từ cuối thế kỷ XIX đến 1990;

+ Các sưu tập ảnh đặc biệt về thành phố Berlin (1920- 1990), ảnh về các thành phố của Cộng hoà Dân chủ Đức;

- *Kho lưu trữ tài liệu quân sự* đặt tại Freiburg: gồm tài liệu của quân đội nhân dân quốc gia Đức, cũng như tài liệu của Bộ Quốc phòng của Cộng hoà Dân chủ Đức. Tài liệu về quân sự trước thời Cộng hoà Dân chủ Đức cũng được bảo quản tại kho này.

- *Lưu trữ trung gian* đặt tại khu Hoppegarten và Sankt Augustin-Hangelar;

- *Kho lưu trữ Koblenz* bảo quản tài liệu của nhà nước Cộng hoà Liên bang Đức. Bao gồm: toàn bộ tài liệu hình thành trong hoạt động của các cơ quan TW của nhà nước Cộng hoà Liên bang Đức (kể cả tài liệu hình thành trong khu vực quản lý, kiểm soát của các nước đồng minh sau 1945) ví dụ như: Văn phòng Tổng thống, Văn phòng Thủ tướng và tài liệu của các Bộ ở cấp liên bang. Tổng số tài liệu hiện đang được bảo quản khoảng 184.000m giá. Riêng tài liệu của Bộ Ngoại giao Đức, Quốc hội Đức được bảo quản tại các kho lưu trữ riêng biệt.

- *Kho lưu trữ Ludwigsburg*: bảo quản tài liệu hình thành dưới chế độ Hitler và những minh chứng về tội ác của chế độ này.

- *Kho lưu trữ Rastatt*: bảo quản tài liệu của các phong trào hoà bình.

Ngoài ra, độc giả còn có thể tiếp cận nguồn thông tin lưu trữ tại kho lưu trữ của các cơ quan tổ chức khác như: Lưu trữ chính trị của Bộ Ngoại giao Đức; Bộ An ninh quốc gia Đức (*Stasi*); lưu trữ của Đảng Dân chủ Thiên chúa giáo; lưu trữ của các phong trào tự do Đức; lưu trữ của các bang và khu

vực hành chính khác thuộc Đông Đức (cũ). Hoạt động lưu trữ của các bang được tổ chức độc lập theo quy định của từng bang. Lưu trữ liên bang có trách nhiệm hướng dẫn, tư vấn cho các cơ quan, đơn vị trực thuộc trong việc quản lý tài liệu thông qua các công việc cụ thể như: Lập mục lục hồ sơ, lựa chọn, giao nộp tài liệu, ứng dụng công nghệ thông tin trong công tác lưu trữ. Theo quy định, những hồ sơ, tài liệu khi hết giá trị hiện hành đều được khuyến khích giao nộp vào lưu trữ liên bang. Hồ sơ, tài liệu giao nộp bao gồm: Tài liệu giấy, tài liệu điện tử và các tài liệu quan trọng khác (có thể chưa đáp ứng yêu cầu của một hồ sơ nhưng là tài liệu đặc biệt quan trọng), bản đồ, bản vẽ, panô, tranh, ảnh, tài liệu phim, băng từ, các cơ sở dữ liệu. Toàn bộ hồ sơ của các cơ quan khi đã hết giá trị hiện hành đều phải được lập thành mục lục các hồ sơ, tài liệu nào sẽ được dự kiến giao nộp vào lưu trữ liên bang. Lưu trữ liên bang sẽ kiểm tra hồ sơ, mục lục hồ sơ đó và sẽ là cơ quan cuối cùng quyết định các hồ sơ nào sẽ được giao nộp. Hồ sơ của từng cơ quan khi giao nộp vào lưu trữ liên bang đều được mã hoá bằng một kí hiệu lưu trữ riêng biệt. Do đó, khi cơ quan có tài liệu giao nộp yêu cầu được sử dụng lại những tài liệu này, hồ sơ sẽ được nhanh chóng đem ra phục vụ.

3. Điều kiện khai thác sử dụng

Mọi đối tượng độc giả đều được chào đón và tạo điều kiện khi đến khai thác tài liệu tại hệ thống các kho lưu trữ của Cộng hoà Liên bang Đức theo *Luật Lưu trữ Đức* được ban hành từ năm 1988 (Luật này được sửa đổi gần nhất là vào tháng 9/2005 dựa trên quy định của khoản 2 điều 13 *Luật tự do thông tin*) trong hầu hết trường hợp độc giả có quyền tiếp cận tài liệu sau thời hạn 30 năm kể từ khi tài liệu hình thành. Việc tra tìm tài liệu được trợ giúp một cách có hiệu quả thông qua công cụ tra cứu trên máy trực tiếp tại các kho lưu trữ. Độc giả cũng có thể liên hệ trực tiếp với từng bộ phận quản lý khối tài liệu mà mình quan tâm qua email, qua đó độc giả có thể đặt lịch gặp gỡ và khai thác tài liệu trên cơ sở thoả thuận. Cũng cần phải nhấn mạnh rằng các lưu trữ viên có trình độ

cao luôn sẵn sàng tư vấn, hỗ trợ độc giả khi cần thiết và hoàn toàn miễn phí. Việc yêu cầu sao chụp tài liệu luôn được các kho lưu trữ tiếp nhận và giải quyết thông qua một công ty dịch vụ trung gian với chi phí quy định (45cent/trang). Người yêu cầu sao chụp tài liệu sau khi chuyển khoản sẽ được trực tiếp nhận tài liệu tại địa chỉ mình đề nghị. Tại kho lưu trữ Bộ Ngoại giao Đức, độc giả có quyền mang máy ảnh và các phương tiện sao chụp khác vào phòng đọc và có thể sao chụp tài liệu tuỳ thích. Phòng đọc tài liệu của các kho lưu trữ được tổ chức rộng rãi, sáng sủa, đầy đủ các phương tiện thiết bị hỗ trợ như các công cụ tra cứu truyền thống (sách chỉ dẫn phòng, mục lục hồ sơ, các bộ thẻ tra cứu), công cụ tra cứu hiện đại (trên máy tính, các thiết bị đọc tài liệu trên microfilm...). Tại kho lưu trữ ở Berlin và kho lưu trữ Bộ Ngoại giao Đức, hàng ngày luôn có trên dưới 100 độc giả với các quốc tịch khác nhau đến khai thác tài liệu.

4. Công tác đào tạo và tuyên truyền về lưu trữ

Trước thời điểm thống nhất nước Đức (1990), tại trường Đại học Tổng hợp Humboldt (Cộng hoà Dân chủ Đức), hệ cử nhân lưu trữ được tổ chức đào tạo tại Khoa Lịch sử. Đối tượng học chủ yếu là học sinh sau khi đã tốt nghiệp phổ thông trung học. Sau thời gian này, việc đào tạo các cán bộ lưu trữ được giao cho trường Lưu trữ Marburg (thuộc bang Hessen) với nhiệm vụ đào tạo cán bộ lưu trữ cho các lưu trữ viên (đã có trình độ Tiến sĩ hoặc Thạc sĩ về lịch sử) làm việc tại các phân kho thuộc hệ thống tổ chức lưu trữ của Cộng hoà Liên bang Đức. Hàng năm có khoảng 20 học viên theo học tại Trường. Đây là hình thức đào tạo *địa chỉ* - khác với hình thức đào tạo đại trà từng được tổ chức tại Cộng hoà Dân chủ Đức. Ngoài ra, lưu trữ của từng bang cũng có trách nhiệm đào tạo lưu trữ viên cho hệ thống các kho lưu trữ của bang mình (lưu trữ bang, lưu trữ các thành phố, khu vực hành chính...).

Tạp chí "*Der Archivar*" – cơ quan tuyên truyền chính thức của lưu trữ Đức ra đời từ năm 1947, xuất bản 3 tháng/lần là ấn phẩm

chính thức dành cho giới lưu trữ Đức. Nội dung của tạp chí trong những năm đầu chủ yếu đề cập, trao đổi, bàn luận các vấn đề lý luận và thực tiễn công tác lưu trữ. Trong những năm gần đây, tạp chí dành nhiều dung lượng để bàn luận về những vấn đề của lưu trữ học và công tác lưu trữ trong tình hình mới, đặc biệt là những vấn đề liên quan đến số hoá tài liệu, bảo quản hiện đại, các dự án nghiên cứu lớn của các kho lưu trữ phục vụ cho công tác nghiên cứu lịch sử. Từ năm 1999, tạp chí xuất hiện thêm hình thức online tại địa chỉ website: <http://www.archive.nrw.de/archivar/>.

Ngoài ra, hàng năm cơ quan lưu trữ liên bang và lưu trữ của từng bang đều có các báo cáo công tác hoặc tờ tin riêng thông báo về hoạt động của mình. Chẳng hạn riêng bang Hessen có tờ tin "*Archiv – Nachrichten aus Hessen*". Cũng giống như các tạp chí ngành khác, tờ tin này cũng có những nội dung thông tin đa dạng bao gồm tin tức nội bộ trong hoạt động của lưu trữ bang, trao đổi các vấn đề của lưu trữ hiện đại. Tờ tin này còn có mục riêng cho lưu trữ của từng thành phố, khu vực hành chính trong bang tự giới thiệu về mình, giới thiệu các phòng, sưu tập lưu trữ đặc biệt hiện đang được bảo quản tại các lưu trữ trong bang... Đặc biệt, tạp chí của ngành hay tờ tin lưu trữ của từng bang và các sản phẩm truyền thông khác như tờ rơi, áp phích tuyên truyền đều được in màu trên giấy tốt, rất nhiều ảnh minh họa hoặc ảnh lưu trữ được công bố theo chủ đề rất hấp dẫn người đọc, nhất là giới nghiên cứu lịch sử. Địa chỉ cơ quan và tên lãnh đạo các lưu trữ được công khai để người đọc có thể liên hệ trực tiếp khi cần.

Ngày lưu trữ Đức (*Tag der Archive*) được tổ chức lần đầu ở Đức từ năm 2001 do **Hội các nhà lưu trữ Đức** tổ chức. Sau đó ngày hội này được tổ chức từ năm 2004 là 2 năm/lần vào các ngày không cố định. Đến nay, **Ngày Lưu trữ Đức** đã được tổ chức 5 lần với các chủ đề khác nhau cho từng lần tổ chức. Trong những ngày này, lưu trữ của các bang, các thành phố/khu vực hành chính mở cửa rộng rãi đón nhận hàng ngàn khách tham quan, tìm hiểu về lưu trữ và công tác

lưu trữ. Hoạt động truyền thông của lưu trữ thường được kết hợp với các thư viện, viện bảo tàng nhằm phát huy tối đa sự ảnh hưởng của lưu trữ với đời sống nhân dân. Ví dụ như lưu trữ liên bang ở Berlin vào năm 2009 đã phối hợp với một số bảo tàng, thư viện ở Berlin tổ chức cuộc triển lãm khổng lồ ngoài trời bằng tranh, ảnh, phim ở trung tâm thủ đô Berlin (khu vực Alexanderplatz – trung tâm của khu vực Đông Berlin trước đây) với nội dung là tái hiện toàn bộ lịch sử nước Đức từ năm 1945 đến thời điểm bức tường Berlin sụp đổ năm 1989 và tái thống nhất đất nước năm 1990. Cuộc triển lãm ngoài trời quy mô này đã thu hút hàng triệu du khách tới thăm. Ngoài ra, trong hoạt động thường xuyên, các cơ quan lưu trữ của Đức còn thường xuyên mở cửa tiếp đón các đối tượng tham quan là học sinh phổ thông các cấp đến tham quan, tìm hiểu ngoại khoá để bổ trợ cho chương trình học, thường là cho các môn học lịch sử của mình.

Trên đây là những thông tin khái quát nhất về lịch sử tổ chức và các hoạt động cơ bản của hệ thống lưu trữ Cộng hoà Liên bang Đức. Một quốc gia tiên tiến trên thế giới, mọi hoạt động quản lý hành chính và phục vụ các dịch vụ công được chính quyền liên bang và từng bang hết sức coi trọng. Hoạt động tiếp cận thông tin của người dân về cơ bản được điều chỉnh bởi *Luật Lưu trữ* và *Luật tự do thông tin* của Nhà nước liên bang. Việc đào tạo và tuyên truyền về lưu trữ của Đức cũng tập trung vào mục đích là làm cho các cơ quan lưu trữ, tài liệu lưu trữ đến với người dân một cách nhanh chóng và gần gũi nhất. Bài tổng hợp và phân tích này với mong muốn dùng tham khảo cho việc tổ chức và hoạt động của lưu trữ Việt Nam, trong đó lĩnh vực tổ chức tuyên truyền về lưu trữ đáng được quan tâm học hỏi.

* NCS tại Trường ĐHTH Giessen, CHLB Đức

Tài liệu tham khảo:

Một phần bài viết được tổng hợp từ thông tin tại các nguồn: Internet và các bản tin, tờ rơi tuyên truyền của lưu trữ Liên bang Đức, lưu trữ bang Hessen, North Rhine Westphalia được ThS. Phi Thị Nhung mang về sau chuyến công tác tại CHLB Đức tháng 7/2010.